

Majstorsko djelo graditelja Josipa Pazelta

Đurđica Cvitanović

Zagreb je u razdoblju baroka među ostalim cehovskim organizacijama imao cehove zidara, klesara i tesara, ali su nam ostala nepoznata imena graditelja 17. i 18. st., jer se tek uz velike napore pronalaze rukopisi koji bacaju nešto svjetla na poslovanje zagrebačkog zidarskog ceha i na društveni položaj njegovih članova. I pitanje imena i biografskih podataka graditelja koji su u tom razdoblju radili diljem Hrvatske zadaje poteškoće istraživačima barokne arhitekture. Heterogenost arhitekture očito je uzrokovana porijeklom i školovanjem graditelja, koji su nakon stanovite prakse stizali iz tuđine, a zatim ostajali i naturalizirali se u gradovima Hrvatske. Migracija graditelja, tzv. »vandovanje« i kretanje u većim skupinama, poznata je i u srednjoj Evropi, naročito u pokrajini Vorarlberg, poznatoj po masovnom prilivu radnika u graditeljstvo, koja je u razdoblju baroka dala više od 800 arhitekata. U zemljama južne Austrije taj je zanat bio najpopularniji u Štajerskoj. Zidari su se regrutirali iz obitelji koje su se međusobno povezivale ženidbom. Pokoljenja su se tih obitelji bavila graditeljstvom i dala ponekog poznatog graditelja. Praksa se stjecala na putovanjima i radu na gradilištima u sezoni dok je trajao staž »djetića« (šegrt), a zimi bi slušali teoretsku nastavu kod ovlaštenih majstora. Rad takvih radionica ilustriraju nam najbolje upravo forarberške skupine organiziranih zidara.¹ Način školovanja i napredovanje u struci imali su svoj ustaljeni red. Nakon dvije godine šegrtovanja, tj. praktičnog rada i teoretske nastave, mladići su stjecali zidarsko znanje, a ako su se odlučili na još jednu godinu prakse, mogli su postati i klesari. U zanat se polazilo već sa 14 ili 15, a najkasnije 19 godina. Oni uporniji i vještiji uputili bi se na put i osposobljavali se radeći u tuđini, pa su se nakon nekoliko godina ili vraćali, ili ostajali u provincijskim mjestima gdje je bila veća potražnja za graditeljima. Nakon takve »vandrovke« zidar je mogao u cehovskoj organizaciji polagati ispit i izraditi zadano ogledno djelo, »Meister Stück«. Nakon toga cehovska bi ga organizacija priznala za člana, i zidar je dobio naslov polira, »Mauerpolier«. Polir je imao dovoljno znanja za izvedbu odgovornijih radova, a mogao je predvoditi i skupinu zidara. Poliri su bili ovlašteni izvoditi radove prema tuđim projektima i mogli su postati nadzornicima gradilišta. Svladavši zanat i dokazavši to u praksi, zidarski polir mogao je postići naslov »Baumeister« ili, kako se često spominje u latinskim rukopisima, »magister murariorum«. To je značilo da je bio priznati strukovnjak koji je mogao samostalno obavljati odgovornije gradnje. Magister murariorum imao je pravo projektiranja prema modelima koji su bili propisani. Već ispit s *oglednim djelom* morao je zadovoljiti cehovsku komisiju; djelo je pregledavao uvaženi građevinski stručnjak u sredini u kojoj je polir polagao ispit. Magister murariorum mogao je postići i stupanj »Baudirektora«, tj. odgovornog nadglednika većih gradnji, a to je zahtijevalo veću praksu i već potvrđen strukovni ugled. Između samostalnog projektanta, arhitekta i izvođača radova nije u širem provincijskom raslojavanju graditelja bilo razlike, jer je magister murariorum mogao i sam projektirati uz pomoć modela ili izvoditi prema projektu uglednijeg graditelja. Naslov *arhitekt* nije na našem području bio uobičajen, ali je on u biti bio istovjetan naslovu Baumeister u njemačkim zemljama, tj. graditelj. Ipak su naslov arhitekta ili inženjera imali teoretski bolje potkovani i u poznatijim graditeljskim središtima školovani stručnjaci koji su uživali i veći društveni ugled, pa su dobivali i plemićke naslove. Takvi su savladali statičke i proračunske probleme, a pohađali su i školu crtanja u austrijskim akademijama, jer su pokazivali više umjetničkog talenta, a ne samo strukovno znanje. U provincijskim okvirima »Mauermeister« je već bio graditelj od kojega se očekivalo solidno poznavanje zanata i takvo teoretsko znanje da je mogao prema odgovarajućim modelima uskladiti samostalne nacрте i izvesti plan po potrebi naručitelja.

U Zagrebu su inženjeri, kako ćemo vidjeti u »Meister Stücku« Josipa Pazelta, bili službenici na višim društvenim položajima, većinom vojni graditelji koji su dobivali plemićke naslove, što se u vojnim službama lakše moglo postići u krajiškim prilikama. Napredovanje vojnih inženjera i učenje u vojnim akademijama razlikovalo se od napredovanja civilnih inženjera.

Slučaj polira Josipa Pazelta i događaj u vezi s primanjem tog majstora u zagrebački zidarski ceh 1778. otkriva mnoge zanimljive podatke koji ilustriraju ne samo položaj ceha i odnos prema magistratu, nego i mnoge detalje korisne pri istraživanju provenijencije naših spomenika arhitekture iz razdoblja baroka.

¹

Norbert Lieb, Franz Dieth, »Die Vorarlberger Barokbaumeister«

Josip Pazelt rođen je u Lang-End-Zerstorfu, seocetu u Donjoj Austriji. Ceh zidarskih, klesarskih i tesarskih majstora u *Celju* primio je Josipa Pazelta, zidarskog polira, za kolegu majstora pošto je izradio pokusno djelo i dokazao trajanje učenja. Zidarski je ceh ustanovio da je on sposoban majstor, i o tom je događaju 29. studenog 1744. *Paul Muhovič*, načelnik ceha u Celju, izdao J. Pazeltu potvrdu. (Prilog 1.)

Nakon toga se zidarski majstor, »Mauermeister«, J. Pazelt zaposlio u *Brežicama*, gdje je radio tri godine i postao poznat po svom poštenju i sposobnosti. Stekao je mnoge pismene svjedodžbe o svojoj djelatnosti u okolici Brežica i uz rijeku Sutlu.

Osam tjedana radio je kod baruna *Wintershoffena*, na njegovu vlastelinstvu u dvorcu *Kozje* (Trackenburg), 1766. Istodobno je u podružnici *Naše Gospe* u župi *Pilštajn* postavio u crkvi dvije kamene stube. Što se tiče radova u vlastelinskom dvorcu, vrlo je spretno obnovio temelj dotrajalog zida u uglovnoj zoni poduprijevši svodove tako vješto da nije načinio nikakvu štetu dok je zidao nove temelje.

Iste je godine sedam mjeseci gradio novo svetište crkve sv. *Trojstva* u *Kapelama*, podružnice župe u *Dobovi*. Na opće zadovoljstvo uspio je novo svetište čvrsto spojiti sa starim zidom lađe. Na pročelju iste crkve izveo je nova čvrsta i visoka vrata.

Zatim su ga pozvali u župu *Sromlje*, gdje je u podružnici sv. *Duha* u *Arličama* sazidao također čvrst glavni ulaz od kamena, lijepo izveden na opće zadovoljstvo ljudi a posebno onih koji se razumiju u graditeljstvo.

U *Dobovi* je podigao zgradu izvozno-carinskog ureda, uvažavajući sve zahtjeve naručitelja temeljito i vjerno, na zadovoljstvo carinske kancelarije u *Brežicama*, koja mu je 16. IV 1777. izdala o tome potvrdu.

Za tri godine, koliko je bio zaposlen u *Brežicama*, radio je dakle odgovornije poslove za koje je imao dovoljno znanja i vještine, a kako su mu povjeravali obnovu crkvenih objekata, uspio je na početku svoje karijere dobiti nekoliko dobrih svjedodžaba o svom radu.

Josip Pazelt stigao je iz Brežica u Zagreb 1777. na poziv udovice jednog zidara da bi vodio njezin posao »ad ducendam viduam«. Takvi su slučajevi bili vrlo česti, gdjekada su se završavali i brakom, jer je majstor već imao uveden posao i lakše je bio primljen u novoj sredini. Udovica je uskoro umrla. Premda je magistrat primio graditelja za građanina slobodnoga kraljevskog grada i dopustio mu da obavlja zanat, zagrebački ceh zidara oklijevao je da ga primi. Ubrzo su se mnogi građani stali već služiti njegovim uslugama. U zapisu magistratske sjednice od 17. VII 1778. čitamo da je majstor izveo već više radova od čvrste građe, na zadovoljstvo građana. Na žalost, nisu spomenute kuće koje je J. Pazelt obnovio ili izveo u 1777/78. godini.

Zagrebački zidari nerado su primali u svoj ceh strane graditelje, štiteći svoje cehovske interese i bojeći se rivalstva. Magistrat je, naprotiv, svim snagama nastojao privući u grad zidarske majstore, jer se neprekidno osjećao manjak te struke. Znao je da je J. Pazelt iskusan graditelj, član privilegiranih ceha u Celju; i da je već gradio po Štajerskoj. Osim toga, magistrat se ravnao i po višekratnoj kraljevoj uputi da se primaju stranci obrtnici, strukovnjaci, i tako razbije izoliranost i otpor cehova primanju novih stručnjaka. Kako je ceh odbijao njegove molbe, ne priznajući majstorsku diplomu ceha iz Celja, obratio se J. Pazelt magistratu, pa je na sjednici 6. siječnja 1778. odlučeno da se postupi ovako (donosimo u prijevodu odnosni tekst iz zapisnika s te sjednice):

Jedan paragraf iz zapisnika sjednice magistrata sl. kralj. grada Zagreba 16. siječnja 1778.

Pročitano je odgovor privilegiranih ceha zidara na molbu razboritog Josipa Balczala, zidarskog majstora iz Brežica, koji želi da ga ovdašnji ceh zidara i tesara primi za člana. U tom predmetu odlučeno je ovako: neka molitelj podnese 1. potvrdu da je svoj dosadašnji život proveo ćudoredno, 2. potvrdu da celjski zidarski ceh, koji ga je primio za majstora, posjeduje carsko-kraljevsko privilegijalno pismo, i, napokon, 3. potvrdu da je radove, koji su mu dosad bili povjeravani, izveo bez nedostataka. Kad donese te dokumente, udovoljit će se njegovoj molbi. Dano u Zagrebu, s datumom otpavka 15. II 1778.

Prilog 1

Potvrda zidarskog ceha iz Celja od 29. studenoga 1744. (prijevod rukopisa s njemačkog)

Prilog 2

Potvrda suca Andrije Juxa iz Brežica od 26. siječnja 1778. (prijevod rukopisa s njemačkog)

Prilog 3

Potvrda gradskog suca Jona Franza Schliselbergera iz Celja od 30. siječnja 1778. (prijevod rukopisa s njemačkog)

Prilog 4

Potvrda vlastelinstva Kozje od 3. travnja 1777; potvrda župnog dvora u Dobovi od 9. travnja 1777; izvozno-carinske kancelarije u Brežicama od 16. travnja 1777; potvrda župnog ureda u Sromlju od 24. travnja 1777. (prijevod rukopisa s njemačkog)

Mi N. N., načelnik i drugi majstori cijelog ceha zidarskih, tesarskih i klesarskih majstora u ovom mjestu potvrđujemo ovime, da je g. Josip Patzelt, zidarski palir, rodom iz Lang-End-Zerstorfa iz Donje Austrije, na zadovoljavajući način, izrađivši pokusno djelo, dokazavši rok učenja, i zato jer je ustanovljeno da je sposoban, pred nama primljen za kolegu majstora, i to pred otvorenom cehovskom škrinjom. To potvrđujemo našim pečatom u Celju, 29. rujna 1774. Paul Muhovič, p. t. načelnik, i N. N. drugi majstori ceha zidara, tesara i klesara u tom gradu. M. P.

Pročitao i usporedio s originalom Fr. Valery, bilježnik grada Zagreba.

Mi N., sudac i vijeće c. k. i nadvojvodskog komorskog grada Brežica, ovime potvrđujemo, na osnovi službenog ovlaštenja, i to današnjeg dana — datum je dolje — da se poštovani Joseph Pazold, zidarski majstor, ovdje ponašao tri godine časno, pošteno i marljivo, vjerno i pobožno, kao što pristoji kršćaninu koji voli čast, tako da smo zadovoljni njegovim nastupom, pa mu zbog toga dobrog i časnog nastupa izdajemo ovu potvrdu i preporučujemo ga svim organima, potvrđujući to gradskim pečatom. U Brežicama 26. I 1778. Andrija Jux, upravitelj ovdašnjeg suda, i N., ovdašnji vijećnici. M. P.

Pročitao i usporedio s originalom Fr. Valery, bilježnik grada Zagreba.

Mi N., sudac i vijeće carskog i nadvojvodskog okružnog grada Celja, ovime službeno potvrđujemo kako je danas — datum je dolje — časnii gospodin Joseph Patzelt, zidarski majstor iz Brežica, došao pred nas i na odgovarajući način zamolio da mu izdamo vjerodostojnu potvrdu da je ovdašnji ceh zidara i tesara, kojega je on član kao majstor, u posjedu carskog i nadvojvodskog privilegija. Prosudili smo da je njegov zahtjev opravdan, i ovime potvrđujemo da ovdašnji navedeni časnii ceh ima carski i nadvojvodski privilegij i povlastice, koje su i nedavno potvrđene od strane Nj. Veličanstva Marije Terezije, i to njenim vlastoručnim potpisom, te se nalaze kod tog ceha: ovjeravamo to otiskom našeg maloga gradskog pečata. U carskom i nadvojvodskom okružnom gradu Celju, 30. I 1778. Johan Franc Schliselberger, gradski sudac, i NN, tamošnji vijećnici. M. P.

Pročitao i usporedio s originalom Franc Valery, zakleti bilježnik grada (Zagreba)

Kancelarijska signatura na poledini: 51 predloženo 19. VII. 1778.

Zagreb — pritužba ceha tesara i zidara povodom nekog Josipa Pazelta, koji želi postati član Izvještaj Visokom Kraljevskom Vijeću o Josipu Batzeltu, zidarskom majstoru, poslana (predočena) 17. VII. 1778.

689

Rukovodeći se istinom, ovime potvrđujemo da je zidarski majstor Josip Pazelt u Brežicama u protekloj 1776. godini radio osam tjedana na vlastelinstvu baruna Wintershoffena i dvorcu Kozje (orig. Trackenburg) i na podružnoj crkvi *Naše Gospe*, koja je ovdje u blizini i pripada župi *Pilštajn*. Na vlastelinskom dvorcu radio je na jednom uglu: razrušio stari potpuno dotrajali zid u temelju, koji je nosio dva svoda, ne načinivši pri tom nikakvu štetu, jer je bio podupro svodove, i ponovo ga sazidao od temelja. Na spomenutoj crkvi umetnuo je dvije stepenice (orig. »Stiegen«) s kamenim čepićima. Tim svojim radovima potpuno je zadovoljio vlastelinstvo i crkvene vlasti, pa mu na njegovu molbu izdajemo ovu potvrdu. . . Vlastelinstvo Kozje, 3. travnja 1777. Jac. Ant. Schmidt, tamošnji upravitelj. M. P.

Pročitao i usporedio s originalom F. Valery, bilježnik grada Zagreba.

Rukovodeći se istinom, potvrđujem da je zidarski majstor Joseph Pazelt iz Brežica prošle godine, 1776, radio 7 mjeseci u podružnoj crkvi sv. *Trojstva* u *Kapelama* koja pripada mojoj župi. Stražnji dio te crkve, koji je bio sasvim dotrajavao i prijetio da će se srušiti, od temelja je ponovo sazidao (orig. »aufgerichtet«) i čvrsto spojio sa starim zidom, a osim toga tamo od temelja izveo visoka i čvrsta vrata, pa je tako maksimalno zadovoljio mene, moje crkvene predstavljene i sve koji smo to vidjeli. Dano na njegovu molbu u župnom dvorcu u Dobovi, 9. IV 1777. Joseph Rumpler, tamošnji župnik, v. r.

Pročitao i usporedio s originalom F. Valery, bilježnik grada Zagreba.

C. k. izvozno-carinski ured potvrđuje da je zidarski majstor Josip Pezelt iz Brežica, na temelju narudžbe niže potpisanog, od temelja izgradio novu uredsku zgradu u Dobovi, i to uvažavajući sve, vjerno i do kraja, tako da su njegovom marljivošću i učinkom bili svi zadovoljni. Zato se i izdaje ova službena potvrda. Potpisano u izvozno-carinskoj kancelariji u Brežicama, 16. IV 1777. Karlo Alojz Legradi, carinik, v. r. M. P.

Pročitao i usporedio s originalom F. Valery, bilježnik grada Zagreba.

U svrhu širenja istine potvrđujem vlastoručnim potpisom i svojim standardnim pečatom da je zidarski majstor Joseph Pozelt iz Brežica prošle godine, 1776, u podružnoj crkvi župe Sromlje, koja nosi ime sv. Duha i nalazi se u Arličama (orig. Aetiteh), sazidao od temelja kamena, lijepa i čvrsta vrata, kojima je zadovoljio ljude što se razumiju u graditeljstvo, mene, moje crkvene pretpostavljene i cijelo područje rečene područne crkve.

U župnom uredu u Sromlju 24. IV 1777. Matija Francić, župnik, v. r. M. P.

Pročitao i usporedio s originalom F. Valery, bilježnik grada Zagreba.

Časni ceh je danas, tj. 12. travnja 1778, zadao Josipu Balzallu majstorsko djelo, s rokom izrade do 24. svibnja.

1. Vlastelinski ladanjski dvorac.
2. 24 hvata širok i 28 hvati dugačak.
3. Visina je 3 kata, s prizemljem. Prvi i srednji kat, kao i podrum, neka budu nad-svođeni, a treći kat sa štukaturom. Unutrašnjost zimske i ljetne dvorane treba obraditi prema korintskoj arhitekturi, a prikazati i tlocrt svakog kata, skupa s punjnjem.
4. Prednji glavni trakt neka bude s dvostrukim stanom.
5. Sobe za gospodu, kao i sve druge sobe, neka budu vrlo prostrane (orig. »nach aller Bequemligkeit«), kvadratne (orig.: »Quadroth«) s arhivom i stubištem koje vodi dolje u drvarnicu.
6. Sve sobe, i one za gospodu i one za oficire (službenike), pa i odjeljenja u podrumu, treba obilježiti slovima abecede.
7. Dva dijela sa strane neka budu jednostavna (jednostruka, orig: »einfach«), stražnji neka bude visok s katom prizemlja (orig. »hoch mit Stock ebener Erd«), a na tome galerije, pod tim galerijama neka bude mjesto za kola, kao i štale.
8. Dva kolna ulaza, sprijeda na pročelju, a stražnji kolni ulaz kroz galeriju.
9. Pročelje neka bude po rimskoj ili kompozitnoj arhitekturi, s portalom, koji se mora nacrtati po modelu i djelu (orig. »nach Modl und Parth«). U prednjem dijelu, kao i u sredini, mora biti jedno klinasto izbočenje (orig. »Vorsprung«) ili rizalit sa slobodnim šiljkom (zabatom) (orig. »mit francken Spietz«) i nad rizalitom paviljon (balustrada) (orig. »wie auch an die Resalter ein Pablon«).
10. Dva prostrana glavna stubišta, kao i jedno zavojito stubište u bočnim krilima, a to treba prikazati i u profilu.
11. Dvorac treba prikazati u profilu i po dužini i po širini.
12. Za prvi kat i podrum treba napraviti predračun koliko kubičnih hvati iznose zidovi, zajedno s građom.
13. U prizemlju treba predvidjeti prostranu kapelu, koja će biti visoka 2 kata, i prikazati u profilu.

Spomenutom Josipu Balzallu, na njegov zahtjev, dao je časni ceh rok do 24 svibnja 1778. za dovršenje zadatka, i to pod uvjetom da u međuvremenu ne unajmljuje nikakve ljude i ne primi nikakav drugi posao dokle god ne završi ovo majstorsko djelo.

(kancelarijska oznaka) prilog uz br. 51 iz grupe E 1778. 1. VII.

Nacrt za izradu majstorskog djela, što ga je ceh zidarskih majstora dao Josipu Batzeltu.

Pročitao i izdao Fr. Valery, zakleti bilježnik rečenoga grada.

Iz rukopisa koji je potpisao bilježnik slobodnog kraljevskog grada Zagreba *Franjo Valery* slijedi da molitelj J. Pazelt treba da podnese tri potvrde o svom životu i radu prije dolaska u Zagreb. Sve je te potvrde Josip Pazelt bio sabrao. Potvrdu o ćudorednom životu izdao je sudac i vijeće kraljevskog i nadvojvodskog komornog grada Brežica, a potpisao je sudac Andrija Jux. (Prilog 2.) Potvrdu da celjski zidarski ceh posjeduje carsko-kraljevsko privilegirano pismo potpisao je sudac vijeća carskog i nadvojvodskog okružnog grada Celja, Johan Franz Schliselberger. (Prilog 3.) I napokon, nekoliko potvrda o radovima koje je izveo za svoga boravka u Brežicama. (Prilog 4.)

Nakon tih potvrda na sjednici magistrata 23. II 1778. odlučeno je da se cehu proslijedi molba zidarskog majstora, ali je učinak bio negativan jer je ceh unatoč svemu zahtijevao da Pazelt izradi majstorsko djelo pred njim. Zbog toga je na sjednici magistrata 7. III naloženo cehu da Pazelta, pošto izradi to majstorsko djelo »post editum magisterii sui paradigma«, primi za člana. Časni je ceh 12. travnja 1778. zadao Josipu Pazeltu (Balzalu) majstorsko djelo s rokom izrade do 24. svibnja. (Prilog 5.) Kao kuriozum zgodno je pročitati zadano majstorsko djelo u transkripciji *prof. Ivana Filipovića*, arhivista AH u Zagrebu.

Von einem gantz ehrsamen Handwerk ist heynd angesetzten Dato als den 12-ten April 1778 das Meister Stuck bis 24 maji dem Joseph Balzall vorgegeben worden:

1. Ein herrschaftliches Land Schloss.
2. 24 Klaffter breit und 28 Klaffter lang.
3. 3 Stock hoch mit ebener Erd, wie auch der erster Stock und Keller nebst mittleren Stock gewölbt, der dritte gestukatort, Wieder, wie auch Sommer Tafel Saal inwending nach Corinticher Architectur zustellen, auch einen jeden Stock den Grund sambt Fühlung zumachen.
4. Den vorderen Hautb Tract mit topelter Wohnung.
5. Die herrschaftlichen wie auch alle übrigen Zimmer nach aller Bequemligkeit ambt Quadroth und Arscüff mit einer ablaufenden Stiegen in das Feuer Gewölbt.
6. Die Zimmer alle sowohl herrschaftliche als Officiers nach dem Alphabeto zu numerieren, auch die Abtheilung deren Kellern.
7. Die zwei Seyten Theil einfach, den hinteren Theil hoch mit Stock ebener Erd, darauf Gallerien, unter diesen Gallerien für herrschaftliche Wägen sambt Stahlung.
8. Zwey Einfuhr voran bey der Facadi, die hintere durch die Gallerie.
9. Die Facadi nach römischer oder Composita Architectur mit einen Portall nach Modl und Parth muss gezeichnet werden, in vorderen Theil an beyde Eck, wie auch in der Mitten ein Vorsprung oder Resalter an beyde Eck, wie auch in der Mitten ein Vorsprung oder Resalter darauf mit francken Spietz, wie auch an die Resalter ein Pablon.
10. Zwei bequemen Hautb Stegen, wie auch ein Schnäken Stiegen an denen Seithen Theilen und in das Proffil zustehlen.
11. Das Schloss sowohl in der Länge als in der Breite ins Proffil zustehen.
12. Von den ersten Stock und Keller den Überschlag zumachen, wievil Cubick Klaffter als das Gemauer betragt sambt Materialien.
13. Eine Bequemlige Capellen zur ebener Erd durch 2 Stock hoch ins Proffil zustehlen.

Auf eygenes begehren ist obbenandte Joseph Balzall von einen Erhsammen Handwerck der Termin zu vevertigen bis dato 24-ten maii 1778 gegeben worden mit diesen Beding unter dieser Zeit werder einige Leyth aufzunehmen, weder eine Arbeith anzunehmen, solang dieses Meisterstück nicht vevertiget seyn wird.

ad numerum 51. ex E 1778. 1°

VII

Projectum Czaehae murariorum magistrorum Josepho Batzelt pro conficiendo paradigmate extradatum.

Josip Pazelt izradio je zadano majstorsko djelo i predao traženi nacrt s tlocrtima svih katova, uzdužni i poprečni presjek dvorca s nacrtom glavnog pročelja i građevni proračun. Uz nacрте jednog *vlastelinskog ladanjskog dvorca* priloženi su građevni proračuni građe, kamena i opeke, legenda i proračun novca za plaću zidarima uz troškovnik materijala. »Meister Stück« je predan cehu na procjenu 3. svibnja 1778. (Prilog 6, sl. 1 i 2.)

Prilog 5

Majstorsko djelo »Vlastelinski ladanjski dvorac« zadano Josipu »Bazallu« od zidarskog ceha u Zagrebu 12. travnja 1778, s rokom izrade do 24. svibnja (prijevod rukopisa s njemačkog)

Djelo je pregledao i stavio mu prigovore inženjer Josip Bratošević von Leoni. Majstor Josip Pazelt pobijao je te prigovore. Kako je taj postupak vrlo zanimljiv, dajem oba rukopisa u prijevodu. Ti rukopisi najbolje svjedoče o kriteriju koji je postavio ceh, o grubim pogreškama koje je zamjerio ing. J. Bratošević, i o Pazeltovu pokušaju da se opravda.

Bratoševićev izvještaj:

Na ljubazni zahtjev slavnog i učenog magistrata sl. kralj. grada Zagreba, dajem ja, potpisani, danas — datum je na kraju spisa — izjavu da sam nepristrano kontrolirao crtež Josipa Pazelta i pronašao ove nedostatke:

1. da on, J. Pazelt, nije udovoljio danom mu propisu, prema kojem je trebalo izgraditi (tj. planirati) zgradu s dvostrukim stanom;
2. da u donjem katu nema kuhinje;
3. podrum je u razmjeru sa zgradom premalen, jer je dug samo 4 hvata i 4 stope, i širok 3 hvata i 3 stope;
4. i štala je premalena, jer je predviđena samo za 8 konja;
5. kapela je prevelika, a u gornjem katu nije mislio ni na kakav oratorij;
6. u drugom katu pokraj dvorane predviđena je kuhinja, koja je premalena, jer je duga samo 3 hvata i 3 stope, a široka 2 hvata i 2 stope;
7. glavni je nedostatak, po mom mišljenju, to što su predviđeni stiješnjeni svodovi bez zakrivljenja (»die Gewölber ohne Kurfen gedrukt angetragen seyn«), a raspon (»die Spannung«) samo 1 stopu i 6 palaca, što se čini nedovoljno za nošenje tereta. Osim toga ima niz manjih nedostataka, preko kojih prelazim.

Potpisano u Zagrebu, 8. svibnja 1778. Josip Bratošević von Leoni
v. r. inženjer.

Kancelarijska signatura na poledini: Uz br. 51 iz grupe E, 1778. VII Inženjerske primjedbe, ili nedostaci, izneseni o majstorskom djelu Josipa Batzelta.

Odgovor Josipa Pazelta na prigovore koje je inženjer J. Bratošević von Leoni dao magistratu pregledavši ogledno djelo graditelja:

Imam ove odgovore na prigovore što ih je na moj plan dao gosp. inženjer von Leoni, a dao mi ih je slavni i učeni magistrat sl. kralj. grada Zagreba, da ih pobijam.

Prigovori

1. Da Josip Pazelt nije predvidio a bilo mu je naređeno da se zgrada sagradi sa dvostrukim stanovima.

Odgovori

Da je časni ceh, kao što je svagdje običaj, rastumačio i kazao da je potreban dvostruki trakt, bilo bi mi mnogo lakše razumjeti, i po tome bih se bio ravnao.

2. Da u donjem katu nema kuhinje.

Slovo X (A, H,?) je kuhinja u donjem katu.

3. Da je podrum u razmjeru sa zgradom premalen, jer je dugačak samo 4 hvata i 4 stope, a širok 3 hvata i 3 stope.

Časni ceh mi je trebao navesti kako velik mora biti podrum, jer je bilo obilno prilika koje su se u tu svrhu mogle iskoristiti.

4. Da je štala također premala jer je predviđena samo za 8 konja.

Časni ceh mi nije naznačio za koliko konja, nego je zahtijevao samo jednu štalu, pa mi je prema tome to bilo ostavljeno na volju.

Prilog 6

Građevni proračun za jedan vlastelinski ladanjski dvorac (op. s legendom uz majstorsko djelo Josipa Pazelta) (prijevod rukopisa s njemačkog)

Građevni proračun za jedan vlastelinski ladanjski dvorac

Za prizemlje

Slovo A označuje kolni u'az u prednji glavni trakt

B široko glavno stubište kod prednjih vrata

C, D i E spavaonica za čeljad

F prostranu kapelu, prizemno

G svođenu drvarnicu

H svođenu smočnicu za kupus

I budi mi oprošteno na izrazu, nužnik

K kolnicu

L isto

M stražnja vrata ispod galerije

N štalu za 8 konja

O budi mi oprošteno na izrazu, nužnik

P ostavu za zelenje (orig. »Einsatz zu dem Gruen«)

Q podrum za repu

R prostrano stubište kod zadnjih vrata

S podrum za vino

T spremište za hranu

U prostor za čuvanje mesa

W sobu za žensku čeljad

X praonicu za rublje

Z široki hodnik

T, Z zavojite stube u drvarnicu

br. 1 galerija

2 paviljon sa slobodnim šiljatim zabatom

3 prvi kat

4 drugi kat

5 treći kat

Slovo A portal nacrtan po modelu i djelu (orig. »nach Modl und Part«)

br. 4. drugi kat

A to je ljetna dvorana

B glavno stubište

C, D i E to su sobe za gospodu

F to je kapela

G to je arhiv

H to je pisaća soba (orig. »Schreibzimmer«)

I to je nužnik

O isto

P soba za sobara (komornika)

Q soba za sobaricu

R to je prostrano stubište za silazak

(orig. »Abstiegen«)

S mjesto gdje počinje svod od zimske dvorane

T, U, W to su sobe za gospodu

X prostorija za dimljenje mesa (orig. »Selch Kuchel«)

Z zadnji hodnik

br. 5 treći kat

A to je dvorana gdje počinju svodovi

B to je glavno stubište za prizemlje (orig. »Boden«)

C, D, E,

F, G, H to su sobe za gospodu

I to je nužnik

O isto

P soba za sobara (komornika)

Q soba za sobaricu

R to je prostrano stubište za silazak

(orig. »Abstiegen«)

S mjesto gdje počinje nadsvođenje od zimske dvorane

T, U, W to su sobe za gospodu

X prostorije za dimljenje mesa (orig. »Selch Kuchel«)

Z zadnji hodnik

Za ovo je potrebno

Za temelj (orig. »Grund«) potrebna su p3 kubična hvata kamena

	kub. hvati	stopa
prvi kat-zidovi, koji treba da se izgrade	403	175
drugi kat	334	201
treći kat	152	128
uz ovo temelj (orig. »Grund«)	83	210
	zbroj 975	57

Na svaki kubični hvat potrebno je 1728 cigli, tj. na gornju sumu, skupa s nadsvođenjem, 1,663.648.

K tome je potrebno gotovog novca za rad zidara, materijal i spone (vezivo, orig. »Schliessen«) 38410 rajnskih forinti i 15 krajcara.

Potpisano u Zagrebu, 3. svibnja 1778.

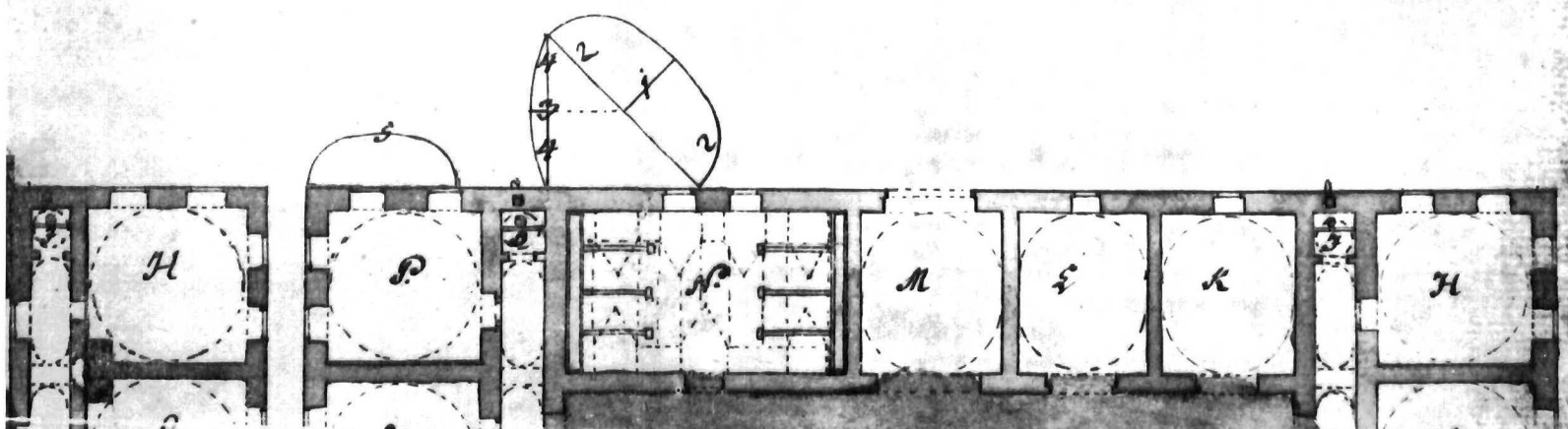
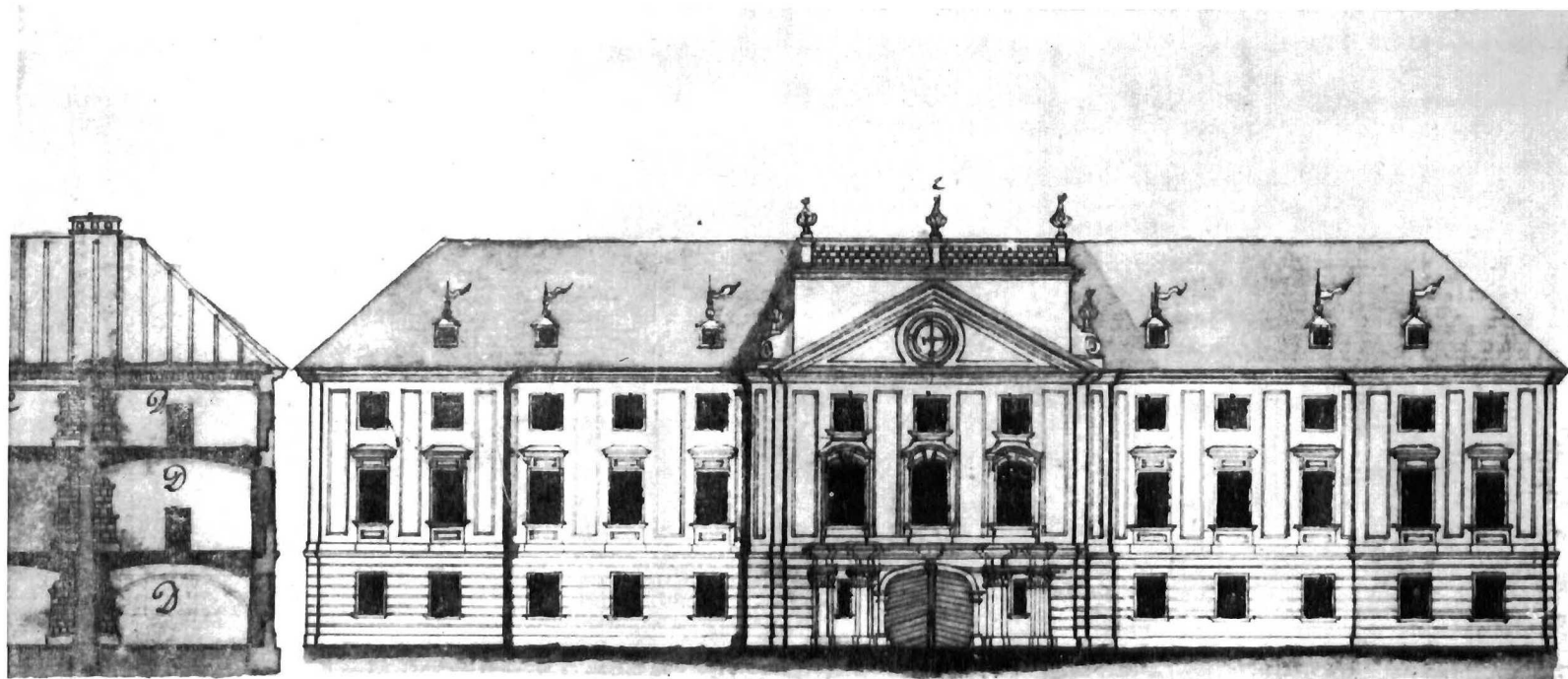
Josip Pazelt
zidarski majstor

Kancelarijska signatura na poledini:

uz br. 51 iz grupe E, 1778.

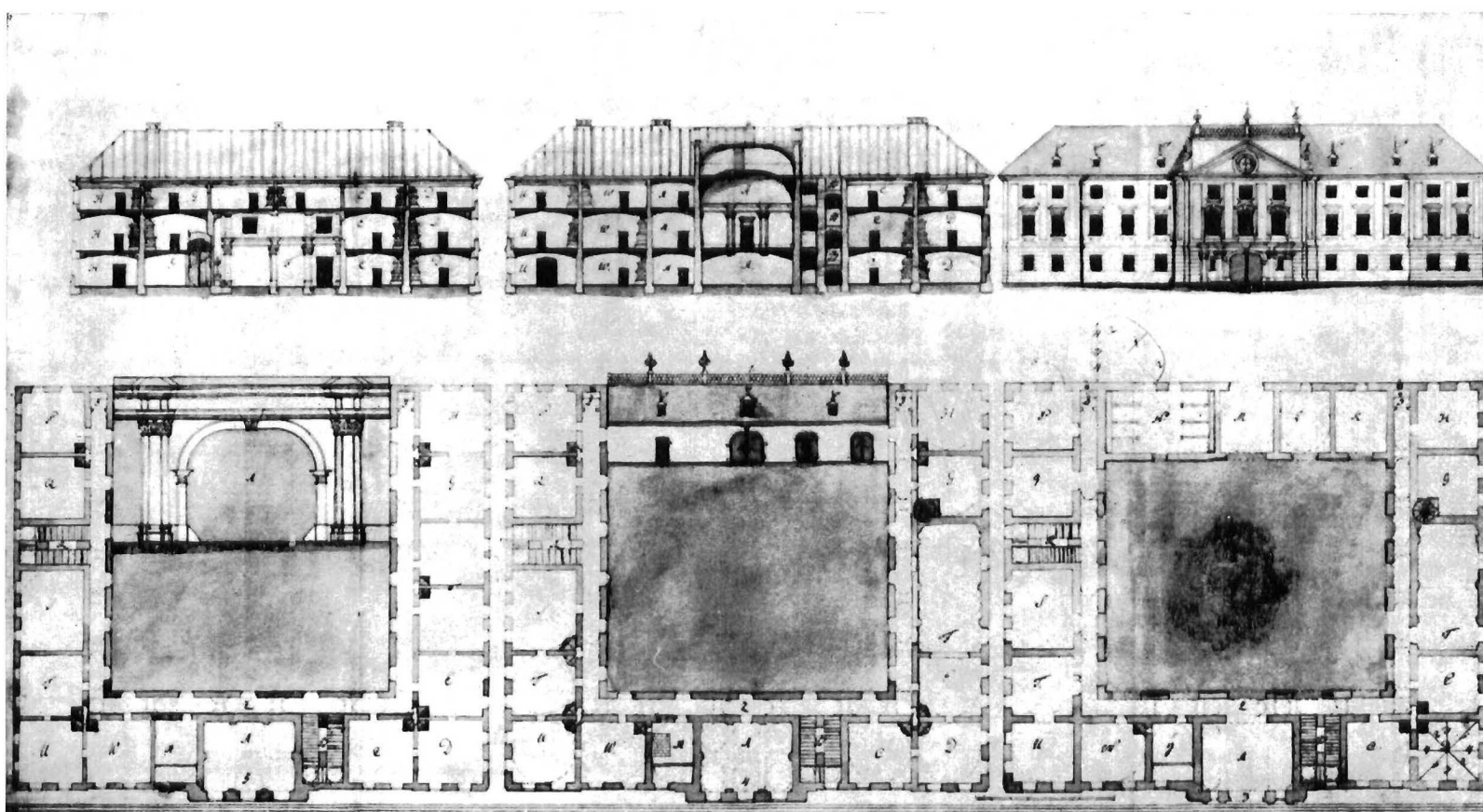
VII 3

Proračun za vlastelinski ladanjski dvorac. Legenda uz majstorsko djelo Josipa Batzelta.

Nacrt pročelja i detalji tlocrta s ucrtanim svodovima i crtežem svodne konstrukcije koju je Josip Pazelt protumačio u svom »odgovoru na prigovore« ing. J. Bratoševića, pod toč. 7.

Plan of façade and details of groundplan with drawn-in vaults and drawing of vault construction which Josip Pazelt explained in his "reply to the objections" from builder J. Bratošević under point 7.

Uzdužni presjek, poprečni presjek, nacrt glavnog pročelja, tlocrt I kata, tlocrt II kata i tlocrt prizemlja.

Longitudinal section, transverse section, plan of main façade, groundplan of first floor, groundplan of second floor and groundplan of groundfloor.

5. Da je kapela prevelika, a da u najgornjem katu nisam predvidio oratorij.

U drugom katu pod slovima C, D i E nalaze se sobe za gospodu, a u sobi pod E nacrtan je oratorij. Što se tiče prigovora, da je kapela prevelika ona nije predviđena samo za ukućane, nego u slučaju potrebe i za susjedna naselja.

6. U drugom katu uz dvoranu predviđena je kuhinja koja je premalena, jer je duga samo 3 hvata i 3 stope, a široka 2 hvata i 2 stope.

Časni ceh je zaboravio zahtijevati od mene, a morao je to učiniti — kuhinje, hodnik i, budi mi oprosteno na izrazu, nužnike.

7. Smatram kapitalnom greškom, što su svodovi konstruirani bez lukova i stiješnjeni, a raspon je samo 1 stopu i 6 palaca, čini se da tako ne bi mogli nositi teret.

Svodovi su konstruirani na češki način, gdje svođenje počinje u uglovima, pa zato ne mogu dovoljno izrazito prikazati luk, jer svod mora biti presječen u sredini i razapet u ugao, kao što je to nacrtano u planu. Tj.

br. 1. su pregibi u luku pred uvučenim kutovima.

br. 2. je isti luk, razrezan u sredini i poslije opet spojen.

br. 3. je jedan preostali luk (orig. Romenat, zürkl. »Romenat« je shvaćeno kao deformacija od franc. engl. »Remnant«, preostali, koji prelazi u križ).

br. 4. je razrezano i podijeljeno u križ, kao što je nacrtano u temelju (»in dem Grund«, prizemlju ili temeljnom katu).

br. 5. Ovaj luk služi za prijenos tereta s tih svodova na sve 4 strane. Iza njih počinje svođenje na sve 4 strane prema van, tako da u sredini sobe luk izbacuje 2 stope (orig: »so wird in der Mitte des Zimmers der Zürckhl 2 Schuh auswerffen«).

Nakon intervencije magistrata u kratkom su roku riješeni svi administrativni zahtjevi. Korespondencija među strankama vodila se na njemačkom jeziku, dok su službeni akti magistrata pisani na latinskom. Detalj rukopisa u kojemu J. Pazelt pobija prigovore ing. J. Bratoševića nosi potpis graditelja, pa pretpostavljam da je taj potpis najvjerodostojniji za deskripciju njegova prezimena koje se u ostalim aktima različito interpretira. Zbog toga i detalj tog rukopisa s potpisom prilažem u prilogima. (Prilog 7.)

Ali tim postupkom još nije bio dovršen slučaj, jer je tek tada reagirao ceh, oborivši se vrlo žestoko na rad Josipa Pazelta, ne priznajući mu nakon toga majstorsko mjesto. Obrazloženje ceha u prijevodu glasi:

Razlozi zbog kojih časni ceh ne može priznati rad, što ga je podnio Josip Batzelt, kao majstorsko djelo, te mu ne može priznati majstorsko mjesto, jer on za njega nema potrebnih znanja, pa ga ne može kao takvog primiti, jesu:

Prvo: Časni ceh je odredio njemu, Josipu Batzeltu, mjesto u kojem neka — pred očima ceha — dogotovi svoje majstorsko djelo, kao što je i inače običaj, te mu nije dopustio da se prije dovršenja rada udaljuje. No on, Josip Batzelt, nije se osvrtao na sve to, tj. da se ne udaljuje iz mjesta određenog za rad, nego se udaljio iz grada na više od 8 dana — ne znamo, doduše, kamo je išao, ali možemo pretpostavljati da to njegovo udaljevanje nije bilo bez razloga, nego s namjerom da već zadano majstorsko djelo pokaže drugima, tražeći od njih pomoć i rukovodstvo — ne znamo na kojem se to mjestu moglo desiti — i da ga tamo dovrši.

Drugo: Bez obzira na to, tko je izradio majstorsko djelo — Josip Batzelt ili tko drugi — ono ne predstavlja zgradu što mu je bio zadao časni ceh, nego ga je on izradio po vlastitoj volji. U zadatku se naime zahtijevalo da prednji dio bude s dvostrukim stanovima, a da se dvije strane uredi s jednostrukim (stanovima). Prema tome, njegov izgovor nije opravdan — naime tvrdnja da u zadatku nije bilo rečeno ništa o dvostrukim stanovima. Zadatak dokazuje upravo protivno, i on ga nije dobro razumio. Prema tome, časni ceh je doveden u situaciju da prije svega pomisli kako je on svojevrijedno u tom djelu izabrao samo ono lakše, pa izveo samo to.

Treće: Makar se u zadatku govorilo o prostorijama u podrumu — pa čak i kad to ne bi bilo izričito rečeno, moglo bi se lakše zamisliti samo od sebe da u jednom takvom vlastelinskom ladanjskom zdanju moraju postojati neke podrumске prostorije koje služe pohrani vlastitog i gorničkog vina (onog koje je dobiveno na vlastitoj vlastelinskoj zemlji i onog što su ga kmetovi predali u ime vinske daće [gornice] — op. prev.) zelja, repe i drugih vrtnih stvari — potpuno je zaboravljeno da se predvide sva ta potrebna spremišta pod zemljom; Josip Batzelt prosudio je da podrum bolje pristaje u prizemlje, gdje bi u jednom malom prostoru, što ga je on predvidio, vino, zelje, repa i ostale vlastelinske vrtno stvari mogle biti sve skupa pohranjene, iako možda u tom podrumu ne bi bilo mjesta ni za samo vino. A da ne govorimo o tome da je fronta (ili prilaz, orig. »Einsatz«) na nivou zemlje, predviđena za zeleni podrum (ili podrum za zelenje, orig: »dem grünen Keller«), te podrum za repu i nadsvođeni prostor (orig. »Gewölb«), s obzirom na vlastelinsku zgradu, premalena. Nasuprot tome,

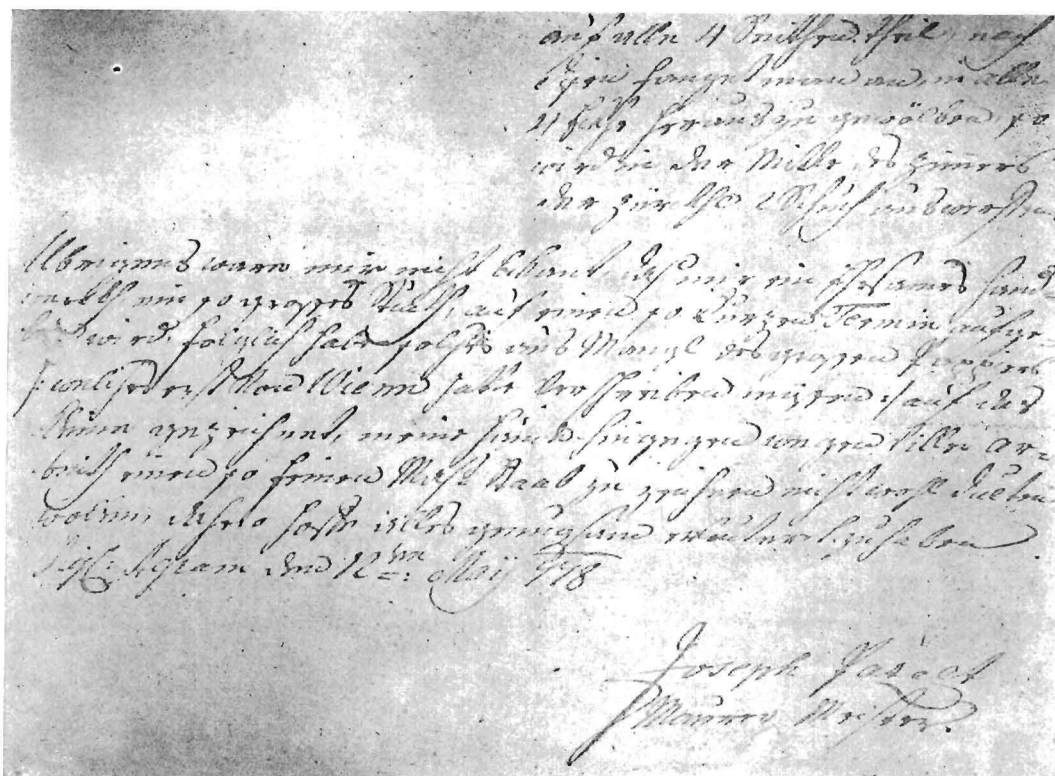
Četvrto: mogla bi unutra predviđena kućna kapelica po svojoj veličini lako poslužiti i kao župna crkva, a njena je razdioba i podjela loša. Osim toga, u prednjem glavnom traktu kod stanova za gospodu nema komunikacije, i to zbog vrata, a mogla se lako ostvariti. Sve ovo jasno pokazuje da Josip Batzelt, koji se kandidira za majstorsko pravo, nije još stekao znanja potrebna za građevno umijeće, i da zasad nema ideje kako treba izvesti jednu pravilnu zgradu, niti bi mogao jednom neiskusnom naručiocu gradnje ići na ruku s obzirom na korisnu i pravilnu razdiobu zgrade — a to je najveća dužnost jednog majstora. S obzirom na to ne može se on uopće ispričavati za ove i daljnje počinjene kapitalne pogreške, tj. kao što on kaže: »časni ceh mu je trebao navesti za koliko je konja morala biti predviđena štala i kako velik bi morao biti podrum«, pa bismo mu prema tome bili morali navesti točne mjere i podjele svih soba i spremišta, a njegov bi se napor sastojao samo u povlačenju linija, i njegova spretnost i znanje ne bi bili ispitani. A kakvo bi to onda bilo majstorsko djelo? Pa tko ne vidi da on, Josip Batzelt, upravo tim svojim izgovorom i isprikom i sam jasno priznaje kako još ne zna da je građevno umijeće ne samo znanje kako treba napraviti ugodnu (prostranu, orig. »bequem«) i lijepu zgradu, nego i kako je treba savršeno i korisno raspodijeliti i urediti s obzirom na njene namjene.

Osim toga, nije mi bilo poznato da mi je časni ceh dao jedno tako već veliko djelo na tako kratak rok. Prema tome, morao sam taj projekt zbog nedostatka velikog papira (što bih ga tek morao naručiti iz Beča) crtati na mali papir, a moje ruke, zbog velikog posla, nisu mogle podnijeti crtanje u tako finom mjerilu. Nadam se da sam sve objasnio na zadovoljavajući način. Potpisano u Zagrebu, 12. svibnja 1778.

Joseph Pazelt
zidarski majstor.

Na poleđini kancelarijske bilješke:
Uz br. 51 iz grupe E, 1778.
VII

Odgovor Jos. Pazelta na prigovore, uložene protiv njegova majstorskog djela.

Prilog 7
 Detalj rukopisa
 s potpisom majstora
 Josipa Pazelta

Peto: Vrata su na toj zgradi preuska, a stubište je predviđeno na takvom mjestu da ga čovjek koji dolazi mora tražiti. Osim toga, sporedno stubište ne zaostaje ništa, ili zaostaje sasvim malo, za glavnim stubištem, iako bi u pravilu moralo biti manje. Budi nam oprošteno na izrazu, nužnici su u tako velikoj zgradi predviđeni samo jednostruko, i osim toga postavljeni sasvim okomito jedan nad drugi, a kuhinje su tako uređene da će napraviti cijelu zgradu neudobnom zbog dima. Osim toga ne nalazimo u njima ni uobičajenih otvora za vjetrenje (orig. »Windofen«) ni pećnica, bez kojih, naravno, ne može biti nijedna vlasteoska kuća.

Šesto: Svečani kat (palača, orig. »Prachtgeschoss«) ili drugi kat posvećen je u pravilu jedino gospodi, prema tome bi bilo mnogo bolje smjestiti kuhinju u donjem katu (prizemlje), mjesto podruma, a ne u drugom katu uz blagovaonicu, a da ne govorimo o kanalu (izljevu, orig. »des Ausgusses«) i ostalom smeću, koje se prolazniku često gadi.

Sedmo: Prozori su u prvom katu s obzirom na svoju visinu preširoki, jer su široki 4 stope, a visoki 7 stopa. Vrata su opet premala, jer je njihova širina 3 stope i 3 palca, a visina 6 stopa, pa su prozori viši od vrata, što znači ne poštivati nikakvu simetriju.

Osmo: Kapitalna je pogreška i kod svodova veže kolnog ulaza, pa i kod više drugih svodova, koji se ne mogu izgraditi onako kako je predviđeno u planu, jer ne bi mogli podnijeti teret; onda bi kružni dio (nadvoj, orig. »der Circkel«) kod zida morao zauzimati trećinu prozora.

Deveto: Balustrada bi morala stajati na zidu ili vijencu po pravilima arhitekture, a ne na sljemenu krova, jer ona ne predstavlja nikakvu galeriju.

Deseto: Prozorski su parapeti previsoki, kao što se vidi iz plana za prizemlje: visoki su 4 stope i 6 palaca.

Jedanaesto: Kod jednog takvog projekta bilo je potrebno povući i liniju sjevera, označivanjem magnetne igle, da se vidi imaju li, s obzirom na mjesto na kojem je zgrada, ljetne sobe i zimski stanovi kao i svi ostali dijelovi svoju orijentaciju prema stranama svijeta, kako to propisuje građevno umijeće, da vrućina, vlaga i druge atmosfere neugodnosti što manje smetaju ukućanima, ili škode opremi kuće.

Nakon svega teško da je potreban komentar o kriteriju ceha. Ocjena koju je dao za majstorsko djelo, bez obzira na čisto poslovne razloge i bojazan od konkurencije, objektivno je točna. »Meister Stück« koji nam je pred očima, kao i opravdanje J. Pazelta, ako ih objektivno analiziramo, puni su ozbiljnih grešaka i ne odgovaraju zadatku. Sumnjičenje da je majstor podvalio tuđi projekt možda je pakosno, ali bi se i to moglo pretpostaviti kao moguće. Ceh ničim nije izišao ususret svom budućem članu. Dao mu je težak zadatak u jeku sezone i zauzeo vrlo strogi kriterij, a po mišljenju magistrata i arogantan stav, i pravio je nepotrebne poteškoće postavivši jedan objektivno, za prilike Zagreba, suvišan zadatak. Stav magistrata vidi se iz zapisnika sjednice od 17. VII 1778, koji u prijevodu glasi:

Visoko Kraljevsko vijeće! Premilostiva gospodo!

U odgovoru na milostivi dopis Vis. Kralj. vijeća od 6. VI t. g. pod djelovodnim brojem 511. javljamo ponizno da je Josip Baczelt, zidarski majstor, primljen za građanina ovog slob. kralj. grada i da mu je dopušteno da obavlja svoju profesiju. On je primljen ne kao kandidat, nego već kao član (od 1744) privilegiranog ceha u Celju, kao što pokazuje potvrda. Pošto je u Štajerskoj nekoliko godina radio u tom svojstvu, a budući da je umro neki drugi zidarski majstor, kad je on kao majstor pozvan ovamo iz Brežica da vodi (orig. »ad ducendam . . . viduam«), te kad je dokumentima dokazao da je dulje vrijeme kao majstor obavljao svoj posao, i kad je k tome napravio majstorsko djelo, mi smo prosudili — pokoravajući se višekratnoj kraljevoj uputi da kao građane treba primati vanjske obrtnike (stručnjake), a osim toga želeći pružiti više prilike onima koji poduzimaju gradnju da sagrade zgrade od čvrstog materijala, a napokon i jer smo opazili da gotovo nigdje *domaći majstori nisu dovoljni, pa se upotrebljavaju stranci-majstori* — da ga svakako treba primiti za člana ovdšnjeg zidarskog ceha. I jer je u međuvremenu rečena udovica također umrla, počeo je taj ceh oklijevati da ga primi, a mnogi su se naši građani stali služiti uslugama toga majstora, i služe se i sada, premda u planu, što ga je priložio, vidimo da je inženjer dao neke prigovore, koji možda više rezultiraju iz volje i ukusa pojedinih naručitelja gradnje nego što se osnivaju na pravilima graditeljske vještine. Ali budući da se već efektivno bavi svojom profesijom i da je pokazao potvrde, kako je pravilno izveo veći broj zgrada, i budući da svatko gradi prema svom staležu i imovnom stanju — malo nas gradi tvrđave i dvorce — zato, smatrajući da je pogodan da se bavi svojom profesijom u svojstvu majstora, naredili smo članovima ceha (v. prilog VI — naši prilozi 1—4), putem naših izaslanika, da ga prime za člana. No oni su prezreli našu vlast i dalje mu odbijali da ga prime, a mi smo mu dozvolili (tj. da prakticira kao majstor, op. prev.) na osnovi činjenice da je već drugdje praktično obavljao posao majstora, a i zbog toga što se, kako je poznato — a to su cehovski majstori prešutjeli — u ovom gradu g. grof Oršić, grofica Sermage i veći broj druge gospode i plemića služe uslugama i radom vanjskih majstora. Prema tome, pokoravajući se milostivim odredbama Visokog Kraljevskog Vijeća o tom predmetu, ovdje

ponizno prilažemo spise i plan s pripadajućim dokumentima. Budući da smo prosudili da se ne može bez štete i nepravde po naručioce graditeljskih radova — a osobito zato što oni domaćim majstorima, pa baš zbog ovakvih incidenata, ne vjeruju i šalju nam svoje proteste — njemu zabraniti da dalje obavlja svoj posao, a naročito i zato što su sami članovi ceha osobno pred njima izjavili da mu neće praviti daljnje poteškoće da obavlja svoj posao u ovom gradu kao stranac, molim Vis. Kralj. Vijeće da nam milostivo oprost i da ima na umu i javno dobro ovoga grada koji zbog nedostatka majstora — zauzetih i izvan grada — trpi prilične poteškoće, te da nas u toj našoj djelatnosti zaštiti . . . S poštovanjem

sluge . . . zagrebački magistrat
Nikola Babočaj
Pročitao Franc. Valery

Dano na magistratskoj sjednici
17. VII 1778.

Slučaj Josipa Pazelta lijep je prilog poznavanju »cehalija« našeg Zagreba, te je učinak tako cjelovito sačuvanog izvora mnogostran, naročito za povijest umjetnosti i razbijanje mraka u mnogim pitanjima koja se nameću istraživačima barokne arhitekture i urbanizma Zagreba. Prvo treba iz anonimnosti izvući imena graditelja, i drugo, ustanoviti koje su snage i koji su graditelji podizali barokni Zagreb. Jesu li to bili domaći ljudi ili stranci? Tko je bio potreban ovome gradu, praktičari korisni siromašnijim slojevima i građanima ili umjetnici arhitekti koji su poznavali visoki stil i zahtjeve razdoblja baroka? Josip Pzelt očito je zadovoljavao potrebe nižeg sloja u gradu koji je priželjkivao da se zida što više kuća od čvrste građe i da sa ulica »Gradeca« nestanu drvene kuće. To je razdoblje kasnog baroka, kad klasicizam i utilitarna stambena građanska arhitektura, ili kako ga neki autori nazivaju barokni funkcionalizam, istiskuju barokni stil. I gradu Zagrebu bile su potrebne u to vrijeme stambene i javne zgrade utilitarnog karaktera, a majstor kao J. Pzelt, koji je gradio i preko Sutle, u Dobovi, carinsku zgradu, bavio se dogradnjama i popravcima crkava, činio se gradu poželjan. Iz zapisnika sjednice magistrata u povodu slučaja J. Pzelt saznajemo decidirano da najvećem plemstvu u gradu, Oršićima i Sermagima, građe strani graditelji i arhitekti, jer zagrebački majstori nisu bili kadri konkurirati arhitekturi na umjetnički visokoj razini. To više je po shvaćanju magistrata bio neopravdan zahtjev ceha da se projektira *vlastelinski ladanjski dvorac*. S druge strane, taj je zahtjev zanimljiv jer pokazuje kako su sedamdesetih godina 18. st. u Zagrebu bila poznata oba stila i načina gradnje, rimski, tj. barokni slog i kompozitni, tj. klasični slog. Prihvaćena su ravnopravno oba stila, a poseban je zahtjev postavljen na stilski i umjetnički oblikovano pročelje. Pouka ceha upućena J. Pzeltu, »da je građevno umijeće ne samo znanje kako treba napraviti ugodnu i lijepu zgradu, nego i kako je treba savršeno i korisno raspodijeliti i urediti s obzirom na njene namjene«, dokazuje da je Zagreb u kulturnom pogledu već duboko zakoračio u razdoblje klasicizma i funkcionalizma, a namjena se pretpostavlja umjetničkoj svrsi. Takvo je stajalište imalo najpozvanije udruženje za arhitekturu u gradu, ceh graditelja.

Slučaj J. Pazelta dokazuje da su naše potrebe u gradovima i pokrajini u drugoj polovici 18. st. zadovoljavali manji provincijski majstori praktičari koji su se slijevali u grad, ostajali kod nas i naturalizirali se. Mladi su došljaci donosili nova iskustva, pa se promjena stila odrazila i u domaćoj arhitekturi. Sa sigurnošću već možemo tvrditi da su visoko stilski oblikovanu arhitekturu gradili, odnosno projektirali, arhitekti stranci. Zbog toga je poželjno traganje za njima i u arhivima naše vlastele i u centrima umjetničkog stvaranja u Austriji, posebno u Štajerskoj za 18. st. Kad je 1755, nakon jednog seljačkog bunta, stradalo Keglevičevo imanje Lovrečina, pozvan je »Bürgerliche Mauerer Mayster Joseph Hoffer aus Marburg« da procijeni štete.² Za 17. st. pretpostavljamo veći priliv talijanskih graditelja, preko crkvenih redova koji su tada gradili.

Ostaje nam da ustanovimo djela Josipa Pazelta. Kako je imao uhodan posao, vjerojatno je nakon incidenta s cehom ostao u Zagrebu, naturalizirao se i, budući da je došao mlad u našu sredinu, pretpostavljamo da je djelovao u posljednjim desetljećima 18. st. Upozoravam da je ime *Pacelt* ostalo živo u Zagrebu do naših dana; nedavno je umro 79-godišnji građanin Zagreba Robert Pacelt, sahranjen na Mirogoju.³

Kakve nam mogućnosti pružaju u traganju za Josipom Pzeltom zagrebački arhivi? Tu su indexi u Arhivu grada Zagreba, Caehalia u rukopisnoj zbirci Sveučilišne knjižnice, knjiga primljenih građana i knjige vjenčanih i umrlih župe sv. Marka. Ovdje objavljena građa pronađena je zahvaljujući suradnji arhivista *Vesne Šojat* u Arhivu Hrvatske, u skupini E — Arhiva Hrvatskog Kraljevskog Vjeća (CRC), pa se nadamo da ćemo u grupi E naići i na nove momente iz graditeljstva našega grada. U knjigu primljenih građana upisan je Josip Pzelt 3. veljače 1779.⁴

2
Josip Matasović, »Die Briefe des Grafen Sermage«, 1923, str. 135.

3
Večernji list, 31. I 1937.

4
»Povijesni spomenici grada Zagreba«, sv. XII, 1971, str. 157. — »Die Josephus Pzelt. mūrario:um magister, catholicus, Austriacus . . .«

Prilog 8

nr. 20 Reparations Überschlag
Über den beiliegenden Plan Littera A so erweisst, wie dem Haus durch Anschittung der Gasse so in Schatten gezeichnet zuersehen ist, das sie Strasse 7. Schub hoch erhöhet, und dadurch das Haus verdorben, und dargestalt verstelllet ist, dass alle Fenster, wie auch die Einfahrt, und Gewölb-Thüren verdecktet worden, daher wird der Schaden berechnet, und das Haus aus der Erde zu erhöhen, ist aus folgenden Überschlag die Ausgabe berechnet wie folget:
..... F. x
Die Anschittung der Gassen gleich, kostet 260.
Mauer Arbeit, samt Handlanger 950.
für die dazu benötigte Maurer Materialia 1150.

Nebst bei ist diesen Haus ein Schaden zu gefüget worden, da ihm die Brunn Röhre vorn Hause gestanden, welche vorhero ihren ordentlichen Ausgang gehabt, anjetzo aber verstopft, so dass das Haus wegen dem bei der Mauer stehenden, und liegenden Wasser an der ausser-ordentlicher Feichtigkeit Schaden leidet.
Summa 2360.

Agram den 9 ten July 1789
Joseph Pzelt bürgerlicher
Maurer Meister

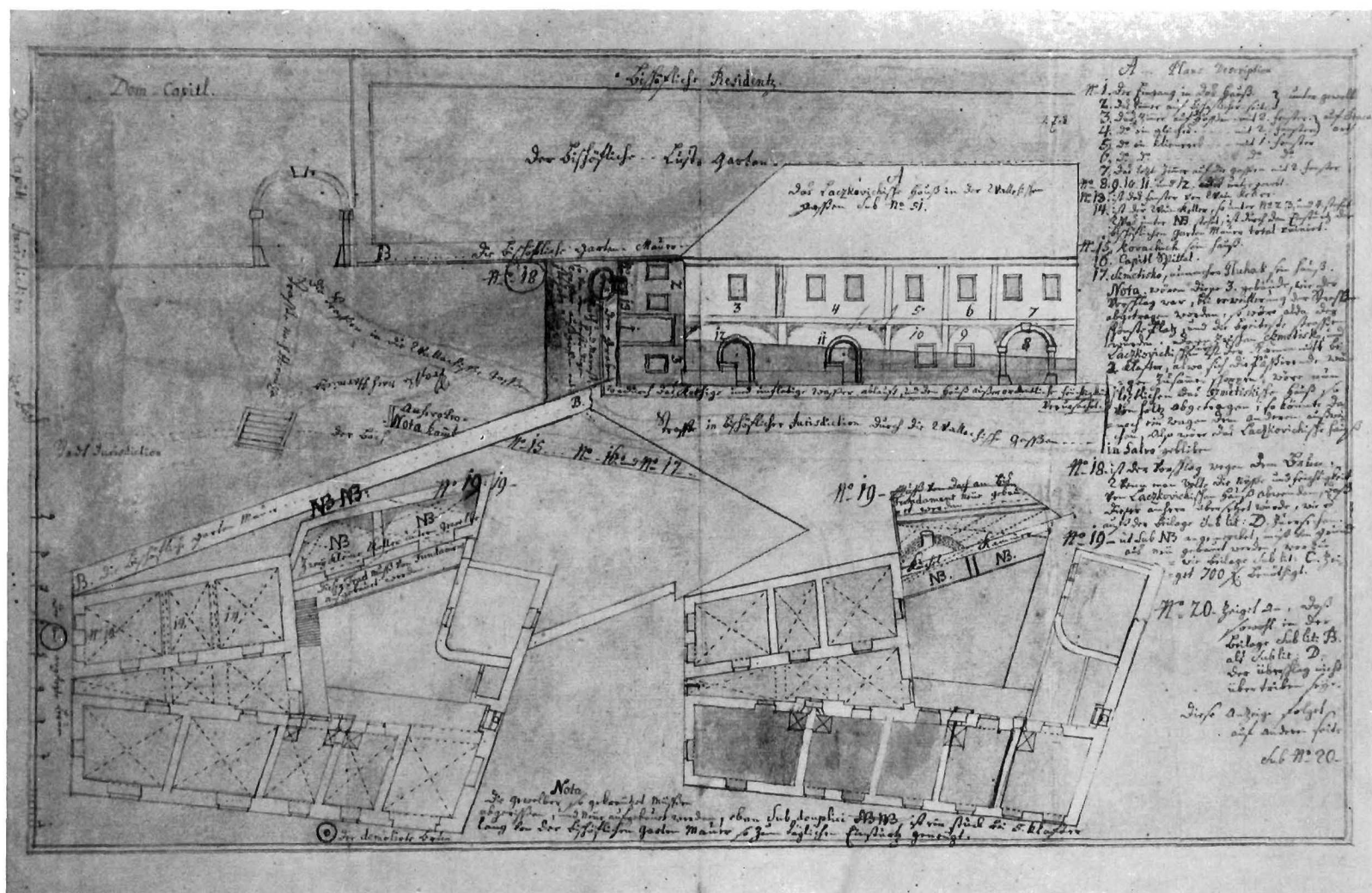
Piszana nam vu poszlu nadomeschenya kvara kojega g. Lejdinand Laczkovich zbog rassirenya puta, pri hise szvoje zagrebecke je terpel, liszt dan oszemnajsztli ivanschaka prijeli jezmo. Poklamkam vsza k- ovomu poszlu szpadajucha pretreszli y premotriili bi bili, znassli jezmo, da poleg viszokeh kralyevszkeh naredbih szamo oneh hisz goszpodarom kvar iz obchinszke casze platitಿಸze mora, kol zbog obchinszke kakve potreboche czelu hisu kvarni bi bili, ne pako onem, koy zbog podignenya puta mali kakov kvar vu dolynem hish szvojev stuku terpeli bi bili. Ovo iszto pokehdob pravichno od rechene Goszpona Lajdinanta hise rechisze more, zatho niti on kakvo nadomeschenye kvara ztem menyne potrebuвати more, pokehdob, da visse na obchinszko kak na oszebujno dobro pazitಿಸze mora. Vu osztaalom kada tak ovo, kak y ono obznanujemo, da zatho ov liszt horvatczki pissemo, kajti nam-sze nedopada, y nedosztojno takaj vidi, onda z-ztrajnszkem jezikom piszati, kada nam z- domachem piszati dopuscheno je, kada takaj dalyne Szlavna Regimenta liszte nam z- domachem jezikom piszati proszimo, szkupa osztajemo

Szlugi, Bratja, y priateli

Zkupchina Varmegye Zagrebeckhe

Dano iz szpravischa nassega,
Dan 18-i y szledeche, 1790.
vu Zagrebu imanoga.

Transkripciju rukopisa priredila Vesna Šojat,
Arhivist Arhiva Hrvatske,

Nacrt kuće kapetana Lackovića, Vlaška ul. 5

Plan of house of Captain Lacković, Vlaška No. 5.

Grad Brežice bio je središte okupljanja i tranzitna baza za prelijevanje građevinskih majstora u Hrvatsku gotovo dva stoljeća. Od svega je najvažnije ustanoviti postoje li na slovenskoj strani preko Sutle još živa djela graditelja J. Pazelta navedena u rukopisima. Jer Zagreb je svakako najjači centar barokne arhitekture u sjevernoj Hrvatskoj, stjecište domaćih i stranih graditelja. Snimka kuće Ivana Lackovića u Vlaškoj ul. (br. 5) nakon regulacije 1789. (sl. 3)

Oko 1789. povišena je i nasuta Vlaška ulica. Tom prilikom stradala je barokna kuća prislonjena na zid vrta nadbiskupije. Graditelj Josip Pazel arhitektonski je snimio jednokatnicu, njeno prizemlje i kat, nacrtao pročelje i skicirao položajni nacrt, na kojem je objasnio i opisao situaciju. Nacrtu je priložio proračune za popravke i preinaku kuće. (Prilog 8.)

Danas je ta kuća, u svom krilu koje je okrenuto Vlaškoj ulici, prizemnica i predstavlja kvalitetu na samom početku zaštićena kaptolskog suburbiuma. Poznata je po kovanim vratima koja se čuvaju u Muzeju grada Zagreba i po klesanom dovratniku veže. Utonula je u Vlašku ulicu, ali je u dvorišnom traktu ostala sačuvana jezgra barokne kuće. Ostalo je pregrađeno, i dograđen je jedan dio dvorišnog krila.

Dokument iz 1789. važan je za baroknu strukturu zaštićene Vlaške ulice. Osim što ilustrira prvobitni izgled pročelja barokne kuće, dokazuje kako je graditelj J. Pazel u Zagrebu izvodio složene i korisne gradnje.

Uz opis situacije i troškovnik, nacrt je praćen spisima: sudskom presudom Jurja Dragovanića od 29. listopada 1788, zbog pritužbe kapetana Ivana Lackovića i zahtjeva da se popravi zid kaptolskog vrta. Spominju se imena graditelja Emanuela Rosenmona, »Murariorum Magister, et Civis Venerabilis Capituli Zagrabienis Annorum circiter 46«, i Antoniusa Szersa, »Lignariorum Magister ex Vico Latinorum Annorum circiter 55«.

Zatim je tu kajkavski pisan dopis zagrebačke varmedije koja se zauzela da se poručniku Ivanu Lackoviću nadoknadi šteta. (Arhiv Hrvatske, Zagrebačka županija, br. 676. 1790. kut. 5.) Vidi prilog br. 8, a, b i c.

Prilog 8abc

Infrascriptus presentium per rigorem fidem facio et recognosco, quod Ego Anno modo corrente 1788: die vero 27. Mensis Septembris, Spectabilis et Reverendissimi Domini Joannis Chackovich Sive Majestatis Sacrae, et Imperialis Consiliarj, et Insuper Subalterni Iudicij Vratislaviensis Praesidis Commissionem pro parte, et ad legitimam requisitionem Reverendissimi ac Venerosissimi Domini Joannis Lackovich Sacrae Caesareo-Regiae et Apostolicae Majestatis Vexilliferi Secundum de altera parte mihi scripto presentata in facie loci Inquisitionem collegimus, ab infrascriptisque Testibus factiones exceperum modalitate sequenti

De EO Ursum?

- 1mo Sicut Testis, quod inquiri curans museum Horum Suae Excellentiae Episcopalis cingentem, Domui vero inquiri Curantis contiguum, quippe Anno 1780 in vico in longitudine 7. circiter Ossarum corruit, suffoderit, excavavit, aut alio quocumque modo ad ruinam ejus quidpiam contulerit.
 - 2do Ursum Sicut Testis, quod vel defunctus Episcopus, vel vero Suis Provisor aliquando requisitus fuerit ut Museum ruinae proximam emendari, et fulciri curaret?
 - 3^{io} An per ruinam illius Domui inquiri Curantis, damnum aliquod illatum sit? quale, et quantum illud sit, aestimet.
- Primus in ordine Testis Prudens, et Circumspectus Ema, nuel Rosenmon Murariorum Magister, et Civis Venerabilis Capituli Zagrabienis Annorum circiter 46.
- Sub

The Masterpiece of the Builder Josip Pazelt

Durdica Cvitanović

Discovering the names of builders who in the baroque period used to build in Croatia, and linking the names of builders with their works, constitutes the greatest difficulty to the researchers of the architecture of the baroque. Therefore also proving the provenances of forms in baroque architecture is rendered difficult, and even more difficult is segregating the works of domestic from those of foreign builders who had spent brief spells in our midsts, building structures for the feudal families or for church prelates. In order to obtain concrete data at the earliest possible time, work in archives has been channelled in two directions, that is, in the wake of family archives of our nobility, and tracing the names of the builders.

The masterpiece of the builder Josip Pazelt constitutes an invaluable and entirely preserved document on the origin, activities and pathway of a builder who, in 1777, had settled down in Zagreb with the intent to conduct the business of a widow. The guild refused to accept J. Pazelt into its organization, although he was a qualified builder with a master's certificate obtained in Celje in 1774.

By origin, he was from Southern Austria, came as a mason to Celje, and after passing a master's examination and a certain practice, he settled down in Brežice, where he worked independently for a few years. Nevertheless, even after a practice attested by certificates, the Zagreb Building Guild asked him to again pass an examination, for which purpose it conferred upon him the task to design a **feudal rural castle**. The respective plans have been preserved, together with accompanying documentation. The experimental work was examined by **Ing. Josip Bratošević** von Leoni, and approved by him, but even then the Guild refused to accept the builder into its organization, addressing a sharp note of criticism in respect of the **masterpiece of Josip Pazelt** to the Municipal Corporation of the Royal City of Zagreb.

On the basis of the case of Josip Pazelt, who eventually was nevertheless recognized his master's rights by the Municipal Corporation and the Guild, one may draw the following conclusions:

1. That by Royal Decree and on account of lack of building experts at the time the Municipal Corporation was only too willing to accept and recognize building experts, granting them the right to settle down in Zagreb and recognizing their civic rights.
2. That the City needed builders who were able to meet the needs of the civic classes in the domain of housing architecture.
3. That the architecture of the highest level, the palaces of the nobility and sacral structures were erected also by foreign architects who used to be invited by individual feudal families such as the Counts of Oršić and of Sermage.
4. That in this time the baroque and classicistic style was highly appreciated in the City of Zagreb. However, the cultural atmosphere was already under the influence of the rationalism of Joseph II and the civic orientation in the sphere of arts.
5. That works of the builder Josip Pazelt have not yet been ascertained in Zagreb. His works at Brežice and along the River Sutla are described in the sources, so it would be expedient to investigate on the activities of this builder on the territory of Slovenia, which might well constitute a basis for discovering his activities in Zagreb.

Sub promptitudine deponendi, si necessarium fuerit, Juramentum facietur. Ad.

1um Inquit questionatum Museum ad Orgias 7. dirutum per ingruvi Curantem, aut alios etiam Suffossum ex cavatumque nunquam viderit, vel repperit, vel vero alio quovis modo ad ruinam ejusdem Domini ingruvi Curantem, aut alios quidpiam contulisse observare nunquam potuerit semper tamen viderit, et predictum Museum omni fundamento carere. Ad.

2um Facitur Testis se bis, aut ter cum Domino Ladislao Dallyuff Praefecto, defuncto Chabrian Provisore S^{ns} Gregorich Clavigero eorum Officialibus defuncti Episcopi Dallyuff in facie loci fuisse, prae memoratumque Dominum Dallyuff quae Praefectum, et defunctum Chabrian quae Provisorem audivisse, quod praedictum Museum ruina proximum vellent omnimode emendari, et fortiter fulcris curare nunquam tamen, in effectum deduxerint. Ad.

3um Facitur Testis, quod saepe memoratus M^{us} ad Cubiculum unum, et Culinam Domini ingruvi Curantis corruerit, praeter alium M^{us}ium fornicem Culinae diruens ad minimum damni ael. f. 1100. causaverit. Testis praemissa omnia, quia non solum cum supra dictis Dominis defuncti Episcopi Officialibus, verum saepius in facie loci fuit et vidit, de positivo scitu recessit. Suit.

Secundus in Ordine Testis Prudens et Circumspectus Antonius S^{ns} Ignazio Magister ex Vice Latinorum Univer. in D^o. Sub promptitudine, si e. re fuerit deponendi Juramentum facietur ad omnia uti t^{um} praeter quatuor titulum damni quae Ignazio Magister.

Ad 1um Inquit questionatum Museum ad Orgias 7. dirutum per ingruvi Curantem, aut alios etiam Suffossum, excavatumque

tunquam nunquam viderit, vel repperit, vel vero alio quovis modo ad ruinam ejusdem Domini ingruvi Curantem, aut alios quidpiam contulisse observare nunquam potuerit, semper tamen viderit praedictum Museum omni fundamento, carere. Facitur Testis. Ad.

2um Facitur se bis, aut ter cum Domino Ladislao Dallyuff Praefecto, defuncto Chabrian Provisore, Dominis Gregorich Clavigero eorum Officialibus defuncti Episcopi Dallyuff in facie loci fuisse, prae memoratumque Dominum Dallyuff quae Praefectum, defunctum Chabrian, quae Provisorem audivisse, quod praedictum Museum ruina proximum vellent omnimode emendari, fortiter, etque fulcris curare, nunquam tamen ad effectum deduxerint. Ad.

3um Facitur, quod saepe memoratus M^{us} ad Cubiculum unum, et Culinam Domini ingruvi Curantis corruerit in illis rechem perfringens ad nihilum plane redigens ad florenos 500. Domino ingruvi Curanti clamari in iulente Testis praemissa omnia, quia non solum cum supra dictis Dominis defuncti Episcopi Officialibus, verum saepius cum Suprascripto primo in ordine Testis in facie loci fuit, et vidit, de positivo scitu recessit.

Super quo modo praevio per me infra scriptum peracta Inquisitione Testis in facie loci exceptis, his fationibus praesentes meae propriae manus Sub. descriptione, unaliquo sigilli appositione communitas, antelato Domino ingruvi Curanti futuram Juramentum ad Castellam necessarias extrahedi. Litteras Inquisitionis Testis in facie loci. Datum Zagrabiae Expedi. onis die 29. 8. 1778. Georgius Dragojanich Inquisiti Subaliciensis Ludicij Zagreb. Assultans. M. p. cl. cl.